

Open de ruimte

Meerjarenbeleidsplan Raphaëlstichting 2014 – 2016

*Hoe zal ik dit uitleggen, dit waarom
wat wij vinden niet is
wat wij zoeken?*

*Laten we de tijd laten gaan
waarheen hij wil,*

*en zie dan hoe weiden hun vee vinden,
wouden hun wild, luchten hun vogels,
uitzichten onze ogen*

en ach, hoe eenvoudig zijn raadsel vindt.

*Zo andersom is alles, misschien.
Ik zal dit uitleggen.*

Rutger Kopland

Open de ruimte

Dit beleidsplan beschrijft de inzet voor de komende drie jaren. De inzet is gericht op het versterken van de sociale vaardigheden. Daarmee wordt de praktijk van de zorg vooropgesteld. Het gaat om goede zorg die rust op menselijke relaties en een dialoog over de betekenis in het leven. Goede zorg vereist het vermogen om de ruimte tussen mensen zo vrij en open te maken dat ze kunnen stralen, betekenis ervaren, hun kracht ervaren. De sociale inzet in de komende jaren heeft tot doel dit sociale vermogen bij elkaar te wekken en te versterken. Uiteindelijk gaat het om liefde.

Ook de organisatie zal de komende jaren veranderen om te kunnen inspelen op kansen en bedreigingen. De structuren van de huidige organisatie – zoals ze na 40 jaar geworden zijn - zullen niet allemaal blijven bestaan. De vormen zullen flexibeler worden. Daarmee kan voorkomen worden dat de huidige vorm de vernieuwing te veel belemmert.

Daarmee verliezen we de gewone bedrijfsvoering niet uit het oog. Deze dient zich te voegen naar de wijzigende omstandigheden. Het is de komende jaren nodig de structuur en

de bureaucratie te vereenvoudigen, zodat er meer aandacht komt voor de mensen voor wie en met wie we werken. De bedrijfsprocessen zijn dienstbaar aan de zorgverlening en de samenleving. De veranderingen die zowel buiten als binnen de organisatie gaande zijn, mogen ons niet afleiden van onze hoofdtak: sociale en spirituele kwaliteit te versterken in het individuele en sociale leven van mensen die door de aard van hun beperking eerder dan anderen in eenzaamheid en eenzijdigheid terechtkomen.

De uitdaging is om binnen een flexibele en eenvoudig ingerichte organisatie de sociale vaardigheden te laten opbloeien.

In het beleidsplan komen achtereenvolgens aan de orde:

- de huidige tijd van verandering en bewustwording
- het perspectief van de mensen om wie het te doen is
- de activiteiten waardoor dit beleidsplan concreet wordt
- de consequenties voor de organisatie

Wat hier op schrift verschijnt is de korte samenvatting van een versterkingsproces dat in 2013 al op alle locaties in gang gezet is. De beweging is al gaande.

I Maatschappelijke context

Crisis

Al langere tijd is het bewustzijn toegenomen dat de omgeving om ons heen verandert en dat we worden opgeroepen om mee te veranderen, ons aan te passen. Inmiddels is de wereld veranderd, maakt zij een grote en brede maatschappelijke crisis door die zich op veel plekken in verscheidene vormen heeft gemanifesteerd. En de wereld verandert door.

In deze crisis wordt steeds weer duidelijk dat een simpel antwoord op de vragen die zich voordoen niet meer volstaat. Bestaande systemen functioneren niet meer, bestaande vormen zijn niet langer houdbaar. Het maatschappelijk bestel lijkt afgedreven van de essentie en er ontstaat een noodzaak om maatschappelijke waarden op een nieuwe manier vorm te geven.

Het is duidelijk dat ontwikkelingen sneller gaan, er nieuwe wegen moeten worden gevonden om voldoende middelen te hebben en dat er meer eigen inzet gevraagd wordt.

Nieuw veld

Na een periode van sterke groepsvorming en afhankelijkheid is het individu op de voorgrond getreden, een mens met de drang om onafhankelijk te zijn. Daarmee is de mens zich sterk bewust geworden van zijn eigen wezen. Er ontstond een krachtig bewustzijn hoe je als mens zelf in staat bent te sturen, maar er ontstond ook vereenzaming doordat steeds meer mensen zich afsloten en zich van andere mensen isoleerden. Deze fase lijkt nu voorbij en dat wordt zichtbaar in de huidige maatschappelijke crisis.

Juist nu ontstaat het besef dat we het alleen mét elkaar kunnen, dat er een gedeeld belang is en daarmee ook een wederzijdse afhankelijkheid. Samenwerken vanuit een eigen rol en verantwoordelijkheid in het besef dat we gezamenlijk deel zijn van het grotere geheel en dus elkaar nodig hebben in het zoeken naar antwoorden en nieuwe vormen. En dat alleen dankzij deze sociale houding duurzame oplossingen tot stand komen.

Succesvolle maatschappelijke initiatieven kenmerken zich tegenwoordig door lokale oplossingen in samenwerking, vanuit een sociaal bewustzijn van een gedeeld belang, in nieuwe vaak experimentele vormen die niet meer afhankelijk zijn van bestaande structuren. Naast idealen als zelfsturing en eigen verantwoordelijkheid krijgen ook de idealen gemeenschapsleven en participatie opnieuw waardering.

Naast de noodzaak voor verandering zien we dus ook een verlangen naar verandering. Een verandering die begint bij jezelf vanuit een besef dat als je zelf verandert je alleen zo je omgeving of organisatie kunt helpen mee te veranderen.

Zorg in de maatschappelijke context

Ook in de wereld van de zorg breekt een nieuwe tijd aan. De term zorg wordt breder en is niet meer onder een noemer te vangen. En zorg, of wat daar voor staat, is niet meer los te

zien (zover dat al het geval was) van de sociaal-maatschappelijke context waar zij onlosmakelijk mee is verbonden. Elke opgave in de zorg gaat daarmee dus ook gepaard met een sociaal-maatschappelijke opgave.

Er ontstaat een verdubbeling van de opgave: naast eigen regie over het leven (zelfsturing) het deelnemen aan het leven van anderen (participatie); naast rekening houden met het grotere belang (eigen verantwoordelijkheid) het geholpen worden door andere mensen (gemeenschapsvorming).

Een gemeenschap van mensen kan vanuit sociale vernieuwing een antwoord geven op het verlangen naar zelfsturing zonder dat mensen aan eenzaamheid en afsluiting ten onder gaan.

Het niet weten

Deze veranderingen creëren onrust in de ziel. Er treden angstgevoelens op. De onzekerheid over de toekomst moeten we leren uithouden. Anders gaan we zekerheid zoeken in doorgeschoten beheersing en controle. De onzekerheid vraagt om herstel van vertrouwen: vertrouwen in elkaar, vertrouwen in het leven, vertrouwen in de initiatieffkracht van mensen.

Dat vraagt moed. Moed om los te laten wat lange tijd vanzelfsprekend was, kracht om te ontdekken wat nu gevraagd wordt. Het gaat niet alleen om aanpassen of meebewegen maar ook om weerbaar te worden en de onzekerheid echt te leren uithouden. Dat kunnen we als we samen de inspiratie vinden om creatief te worden.

Het uithouden is mogelijk als je weet waarom je moedig en weerbaar wilt zijn: en dit waarom is het dienstbaar willen zijn aan de ontwikkeling van mensen met een beperking. Als we weten dat we werken ten behoeve van die medemenselijkheid, als we de goede zorgrelatie vooropstellen, met bewustzijn van de wederkerigheid en de wederzijdse afhankelijkheid, dan vinden we de zekerheid in onze dienstbaarheid aan de medemens, of zelfs in onze liefde voor de medemens.

Een antwoord door versterking

Hoe treden wij die toekomst tegemoet, hoe gaan wij om met de uitdagingen, met het verlies van het bestaande?

Als Raphaëlstichting zijn we sterk in het waarnemen van individuele mogelijkheden, in het aanbrengen van een warme aandachtige sfeer, in het verzorgen van een helende omgeving, in het creëren van gemeenschapsleven en cultuur, in het creëren van economische waarde door werk. We hechten groot belang aan de sociale gemeenschap, aan ritme en rituelen, aan eerbied en aandacht. Die kwaliteit, die houding, maakt ons bijzonder.

We gaan deze kwaliteit, in antwoord op alle ontwikkelingen, versterken. Vanuit een onderzoekende houding, open, luisterend en vragend. We voelen ons onderdeel van een beweging die leert om te gaan met de onzekerheid en het niet-weten,

Eigen verantwoordelijkheid nemen

Sam woont zelfstandig in een appartement op Ferm Rozemarijn in Haarlem. “In 2008 woonde ik hier nog op een studio, een kleine kamer. Nu woon ik op een appartement. Dat is groter. Ik heb er meer rust.

Ik krijg hier echt de ruimte om mezelf te ontwikkelen naar meer zelfstandigheid. Ik neem ook mijn verantwoordelijkheid, bijvoorbeeld voor het schoonhouden van het appartement, het doen van de was en het het maken van een gezonde avondmaaltijd. Dat was in het begin wel lastig, maar dat gaat nu heel goed. Vroeger ging ik voor elk probleem naar een begeleider. Nu spreek ik die twee keer in de week. En dat is echt genoeg.” Sam pakt voor de foto een portret dat hij schilderde van zijn idool: Chris Martin van Coldplay. “Daar ben ik echt fan van. Ik ben bij hun concert geweest op het Malieveld. Hun nieuwe album dat net is verschenen, heb ik meteen gekocht!”

die leert te zoeken naar nieuwe vormen, niet eerder gebaande wegen.

Vier werkwoorden

Wij versterken onze kwaliteit aan de hand van vier werkwoorden die als baken dienen om te werken aan sociale vaardigheden, aan het creëren van nieuwe vormen en perspectieven. Deze woorden zijn:

wekken
onderzoeken
ondervinden
ondernemen

De volgorde staat niet vast, hun kracht zit in de onderlinge verbinding ervan.

Wekkend werken

We zijn er om de ander te wekken en om door de ander gewekt te worden. Wakker worden voor wie je bent en sterk worden in wat je wilt. Zorgverlening is begeleiding met het oog op zelfontplooiing in wederkerigheid. De mogelijkheden en de toekomstperspectieven van de andere mens willen we nooit vergeten. Jouw impuls is mijn opgave.

Onderzoekend vragen

Moeilijkheden lossen we soms op met de korte klap of op basis van routine. Maar dan keren ze terug. Vraagstukken verdienen het om onderzocht te worden; vooral door het gezamenlijke gesprek en in een gemeenschappelijk proces. Waarbij iedereen inbrengt wat hij werkelijk voelt en vindt. Oppervlakkige oplossingen helpen niet meer. Jouw probleem is ons probleem. Ons probleem is jouw probleem. Samen in een open ruimte de sfeer creëren waarin de wereld het antwoord geeft.

Ondernemend handelen

De eerste stap moet je zelf zetten. Geef de andere mens meer ruimte om te ondernemen. Laat je eigen voorstelling over hoe het moet los. Stel een vraag. Volg je intuïtie. Knoop een gesprek aan met een klant bij de kassa, haal een aantal mensen van buiten erbij. Je kunt je eigen situatie altijd verbeteren. Zoek partners met wie je iets kunt realiseren.

Ondervindend ervaren

Stilstaan bij wat je meemaakt. Niet doorhollen maar navoelen wat er gebeurd is. Ga drie minuten stil op een stoel zitten, tussen de bedrijven door. Dat werkt; ondervind de werkzaamheid. Echt ondervinden hoe iets is vormt de basis voor een nieuwe stap. Durf te ervaren wat wel werkt en wat niet. Word even stil, maak jezelf leeg. Durf te ervaren dat er stille krachten zijn die je willen helpen.

Aansluiten bij wat worden wil

In het versterken van deze kwaliteit proberen we aan te sluiten op wat is en wordende is, maar ook wat wil worden. We beseffen dat deze beweging een ademende beweging is, waarin de dingen zich sluiten en zich weer openen, waarin de vormen stollen en weer vloeibaar worden. Een beweging waarin niet alleen de vorm telt als resultaat, maar juist ook het sociale proces dat geleid heeft tot die vorm. In die beweging blijven we onderzoeken wat er in het sociale proces gebeurt en wat er gewild wordt.

Daarmee sluiten we aan op een doorgaande beweging binnen de Raphaëlstichting. Het dienstbaar zijn aan de individuele ontwikkeling van de ander en die willen zien als mens met een eigen opgave is wat de Raphaëlstichting altijd al heeft nagestreefd.

Met behulp van de vier werkwoorden willen we de sociale vaardigheden versterken om dat nog beter te doen.

Zinvol werk creëren

Hans Peter is werkplaatsleider van de keuken op Breidablick. Hij nam deel aan de opleiding Productontwikkeling voor werkplaatsleiders van de Raphaëlstichting. “In het zoeken naar een nieuw product was het uitgangspunt om zinvol werk te creëren voor een van onze deelnemers die tot dan toe niets anders kon dan toekijken.

De handeling moest eenvoudig zijn en er mocht geen sprake zijn van tijdsdruk. Al denkend en

pratend kwam toen ineens het idee van groenten in zoet-zuur naar boven.

Voor het snijden van de groenten hebben we verschillende apparaten geprobeerd. Deze (zie foto) bleek geschikt. Yvette heeft er veel plezier in. Ze snijdt nu alle groenten die we ook in onze maaltijden bereiden en ook de courgettes voor de lasagne die we in onze winkel verkopen. Een bijkomend voordeel is dat de groenten die overblijven door dit product niet meer op de composthoop terechtkomen.”

2 Het mensperspectief in de zorg

Red jezelf

Zowel de beperking van het zorgaanbod als de versterking van de positie van de zorgvrager veranderen het cliëntperspectief. De nieuwe cliënt is eerst zelf aan zet. Op eigen kracht kan de cliënt ver komen. Hij probeert zelfstandig oplossingen te vinden en gebruikt daarbij zijn eigen mogelijkheden. Hij vraagt, als dingen niet lukken, zijn medeburgers (ouders, verwanten, burens, vrienden, vrijwilligers, mantelzorgers) om te helpen. Tenslotte doet hij een beroep op bestaande voorzieningen en pas daarna op professionele zorgverleners.

De bestaande cliënt, die al in zorg is, komt omgekeerd ook in een nieuwe situatie. Niet alles wordt nog gedaan door professionele zorgverleners. Bestaande voorzieningen worden ingeschakeld. Verwanten en vrijwilligers komen mantelzorg verrichten. En waar mogelijk zal de cliënt zelf activiteiten overnemen. Bepalend is wat iemand nog zelf kan, op eigen kracht.

Op eigen kracht

De brede sociaal-maatschappelijke opgave is dat de ene mens de andere mens helpt om zoveel mogelijk zelf te blijven doen en de een de ander ondersteunt in dingen die niet meer lukken. Het verschil tussen bewoner en medewerker is er niet meer.

De wederzijdse afhankelijkheid doordringt alles. De zorgvragers onderling, zorgvrager en zorgverlener, de professionals onderling, de leidinggevende en de teamleden, de zorgverlener en de mantelzorger: zij staan allen voor dezelfde opgave: ondersteun de ander het zelf te doen op zijn eigen manier en help de ander waar deze het niet alleen kan.

Dankzij de ander

Ieder mens die op eigen kracht wil leven, stuit op grenzen. Je hebt anderen nodig om over de grenzen heen te stappen. Anderen die zien dat je het wilt en dat je het kunt. Anderen die het vertrouwen in jezelf wekken en je wilskracht aansporen. Het zien van elkaars mogelijkheden is een voorwaarde om goed te helpen. Ook als het gedrag van de ander moeilijk te begrijpen of moeilijk te aanvaarden is, kun je blijven zoeken naar de mogelijkheden. Dat geldt voor verwanten en begeleiders, maar ook voor cliënten onderling.

Open de tussenruimte

De ander verschijnt pas in zijn mogelijkheden als er ruimte is om te laten zien wie je bent. Maar al te vaak is die ruimte gesloten, omdat we in de waan verkeren dat we de ander kennen. We plakken beelden op de ander, die daar levenslang last van kan hebben. De sociale opgave is dus om de ruimte tussen mensen te verzorgen, de tussenruimte open te maken, de sociale ruimte tussen mensen vrij te maken voor ontdekkingen. Dan kunnen nieuwe mogelijkheden zichtbaar worden. Er ontstaat een opening voor toekomstbeelden die zowel het persoonlijke leven als het gezamenlijke streven richting geven. Dat vraagt verbinding met de anderen en onthechting in jezelf. Liefdevolle aandacht voor de ander en bescheiden terughouding van je geworden zelf.

De ander toont zich

Als je de ander ruimte geeft, door de oude beelden en vertrouwde gevoelens in jezelf los te laten, kan de ander de veilige ruimte ervaren en een stap zetten, initiatief nemen, zijn zelfbeeld verrijken en de wereld ontdekken. Dat maakt de ander sterker in wie hij is. Sociale kracht versterkt het individuele vermogen.

Samen creatief

Daardoor kan innerlijke ruimte ontstaan voor ontdekkingen. Ontdekkingen en vondsten doe je namelijk op momenten van ontspanning, rust en veiligheid. Gezamenlijke vondsten vragen een veilige sfeer.

Ruimte voor wonderen

Als je die ruimte geeft kan de ander jou iets nieuws laten zien, waardoor je wakker wordt voor de toekomst, kan de ander een stap zetten, de wereld ervaren en de wereld verkennen. De ander kan jou wekken, gaan ondernemen, durven te ondervinden en de mogelijkheden onderzoeken.

Werkzame woorden

De vier werkwoorden wekken, onderzoeken, ondervinden en ondernemen staan voor sociale kwaliteiten die je als individu inzet ten behoeve van de ander en ten behoeve van het gedeelde belang. Ze staan in dienst van de sociale vernieuwing die de samenleving verrijkt. Als de menselijke verhoudingen opener worden, kunnen nieuwe perspectieven en nieuwe praktijken ontstaan. De werkwoorden zullen alleen werken, doordat ze aansporen de sociale ruimte te verzorgen. Dat gebeurt door die ruimte actief en creatief te benaderen.

Relationele kwaliteit

Met deze inzet op de vier werkwoorden wordt de relatie en in brede zin het partnerschap centraal gesteld. De relationele kwaliteit, de dialogische kwaliteit, is de sleutel tot goede zorg en tot goed burgerschap. De Raphaëlstichting heeft daarin veel ervaring en wordt daarin herkend. Zij wil die kwaliteit van de relatie onder druk van bezuinigingen niet verliezen, maar juist met nadruk versterken. Als de materiële omstandigheden verslechteren kunnen de sociale verhoudingen verbeteren.

Nieuwe manieren proberen

Dat kan lukken als we in bekende situaties op een nieuwe manier durven te handelen. Daaraan doen we ervaringen op die we kunnen delen, om te onderzoeken wat daarin werkzaam is. Dat kan bijvoorbeeld inhouden dat je voor de maaltijd een nieuw ritueel verzint, dat je tijdens de vergadering een meditatie-oefening inbrengt, dat je voor een buurtfeest een toneelstuk instudeert. Het betekent ook dat we meer mensen erbij betrekken en dat we meer mensen op elkaar betrokken laten zijn, ook meer mensen van buiten. En dat betekent dat de zorgpraktijk en de samenleving steeds meer in elkaar overvloeien.

Het beleidsplan 'Open de ruimte' is een oproep om nieuwe manieren uit te proberen, om de sociale ruimte door nieuwe acties open te maken, en daardoor voorbeelden te creëren die we met elkaar delen. Daartoe worden zeven activiteiten ingezet.

Het op je nemen

Mariska werkt op lambe in Amsterdam. Op alle drie locaties: de winkel/textiel-werkplaats in de Bilderdijkstraat, de bakkerij in de van Ostadestraat en de winkel op het van der Helstplein. “Ik werk graag zelfstandig. We hebben drie bakkers die de cliënten begeleiden. Als er een keer een bakker niet is, omdat het vakantie is of door ziekte, dan hebben de andere twee het heel druk en dan vragen ze mij om daarbij te helpen. Dan ben ik verantwoordelijk. Laatst heb ik met een paar jongens de croissants uitgerold. Dat had ik eigenlijk nog nooit gedaan. Was wel een beetje spannend. Maar het ging goed.”

3 Activiteiten

We zetten zeven activiteiten in om de mensen voor wie we zorgdragen en voor wie we metgezel zijn, zo goed mogelijk te helpen hun eigen kracht te vinden en te gebruiken. De inzet op de vier werkwoorden heeft alleen dat tot doel. Wij denken dat deze inzet aansluit bij de verlangens die mensen hebben en aansluit bij de tijdgeest die in een nieuwe beweging terecht is gekomen. Onze inzet sluit aan bij een beweging in het grote sociaal-maatschappelijke veld om ons heen. In dit veld wordt zichtbaar dat mensen het egocentrisme en het consumentisme overstijgen om over te gaan tot het delen ten gunste van het grotere geheel. Dit is reden tot vreugde om wat aan het worden is.

Wekken

1 *Het voorleven van de werkwoorden*

In het dagelijks werk gaan we aan de slag met de werkwoorden. Hoe wekken we elkaar aan het begin van een vergadering, hoe ondervinden we de werkzaamheid aan het einde, hoe verzorgen we de sociale ruimte tijdens het werk? De werkzaamheid van de cultuurversterking zit in het concrete handelen hier en nu. Als het door mij heen werkt kan het aankomen bij de ander en dus in de concrete zorgpraktijk doorwerken. We bemoedigen elkaar in en bevragen elkaar op het voorbeeldgedrag. We stellen elkaar prikkelende en reflecterende vragen over het voorleven. Het voorleven wekt anderen op.

2 *Het wekken van de verbinding met het geestelijke*

Mensen staan meer open voor het spirituele beleven, zonder dat het een religieuze inbedding of dogmatische context nodig heeft. Dit beleven is belangrijk omdat het mensen dicht bij hun innerlijke bron kan brengen en daardoor motiveert. Het kan het vertrouwen versterken. Vertrouwen en motivatie kunnen indirect ook de cliënt helpen en vertrouwen geven. Het spirituele beleven kan relevant zijn voor de zorg doordat het de sensitiviteit in de communicatie met de cliënt verhoogt.

3 *Het wekken van vertrouwen – door het verwerken van verlies*

Bij veranderingen gaan gewoonten, vormen en vertrouwdheden ten onder. Onzekerheid is een thema van onze tijd. Leren omgaan met verandering en dus met verlies is een noodzaak. Het oude was niet slecht maar past niet meer. Alleen al het bezuinigen maakt verandering onvermijdelijk. Tegelijk zijn we ook gevangen in het oude (dat geïnstitutionaliseerd is) en is het goed om eruit te breken. De vier werkwoorden kunnen helpen bij het omgaan met onzekerheid en verlies. Maar dat vraagt vertrouwen. Hoe kunnen we het vertrouwen in de toekomst behouden, ook al verdwijnen vertrouwdheden? Hoe leren we los te laten? Voor sommige medewerkers en cliënten kunnen de veranderingen te snel gaan en te groot zijn. Zij kunnen omvallen en terugvallen. Zij vragen om hulp om zichzelf weer op te richten.

Onderzoeken

4 *Het vormen van onderzoeksgroepen*

Het MT van de Raphaëlstichting is de eerste onderzoeksgroep die voorbeelden van sociale versterking op werkzaamheid onderzoekt. De vraag bij deze vorm van casuïstiek is: door welke factoren kon een situatie succesvol doorbroken en vernieuwd worden? Of ook: waardoor liep het mis? Dit onderzoek bevordert inzicht in de succesfactoren en bevordert de aandacht in het doen.

Doel is om zicht te krijgen op de werkzaamheid van experimenten, zoals nieuwe vergadertechnieken, oefeningen, rituelen e.d. Hierbij kunnen ook externe deelnemers of begeleiders worden ingeschakeld.

Ondernemen

5 *Het bevorderen van sociaal ondernemerschap*

Het gaat hier om het nemen van initiatieven, opzetten van pilots, aangaan van samenwerking met andere mensen of partijen. Sociaal ondernemen is: op iemand afstappen en in gesprek gaan om iets in de wereld te zetten dat voor alle partijen meerwaarde creëert.

Speerpunt hierbij is het samenwerken met partners. Het helpt ons om bij onze vraagstukken mensen van buiten te betrekken. Dat kan zijn om te adviseren maar ook om zich te committeren. Samenwerken met behoud van eigen waarden en met de openheid om samen de passende realisatievorm te vinden. Het samenwerken beoogt een versterking van het sociale domein, zodat mensen met begeleidingsbehoefte (cliënten) zich kunnen ontplooiën in een ruimere omgeving. Het besef is dat juist de samenwerking met externe partners ons zal helpen onze eigen intenties beter te realiseren. Daartoe moeten we open het gesprek aangaan en daarbij onze benadering van kwaliteit inbrengen ten behoeve van de cliënt.

6 *Het experimenteren met nieuwe manieren van scholing*

Scholing is een manier om iets te wekken. Hiervoor bestaan traditionele vormen die we zullen blijven hanteren. Daarnaast zoeken we vernieuwende vormen die we uitproberen. Het leren gebeurt het beste direct in de werksituatie. Dat is een richting voor de scholingsactiviteiten. Leren gebeurt door aan te sluiten bij verlangens (zoals behoefte aan veiligheid en zingeving/spiritualiteit). Hoe raken mensen weer onbevangen zodat ze gewekt kunnen worden?

Belangrijk is dat steeds opnieuw de context voor het leren expliciet wordt gemaakt. Belangrijk is dat in het leerproces de cliënt steeds meer betrokken wordt en diens kracht zichtbaar wordt daarin. En belangrijk is dat medewerkers ook buiten de eigen locatie gaan kijken.

Stil worden om te luisteren

Friso (leraar aan de Parsifalschool van Scorlewald) vertelt over Janai. “We zijn nog maar kort geleden begonnen met deze school voor mensen met een licht verstandelijk beperking. Dat was dus erg zoeken. Ook naar wat Janai zou kunnen gaan doen. Janai is blind. We hebben weinig ervaring met blinde mensen. We zijn er in de afgelopen tijd achter gekomen dat Janai heel veel wil en ook heel veel kán, door heel goed naar haar te luisteren. Letterlijk ook. Ze praat veel en had het steeds over bergen. Op een gegeven moment dachten we: daar moeten we wat mee. Tijdens onze wandelingen zijn we zoek gegaan naar bergen. Kleine bergen (een verhoogde berm) en grotere (zoals een duin). Janai vindt dat heerlijk om deze op en af te lopen. Inmiddels loopt ze ook zelfstandig de trap op en af en klimt ze op het klimrek in ons schoollokaal. Door te bewegen ontdekt ze haar zelfstandigheid.”

Onderdeel van de scholing is het leren hanteren van oefeningen in groepen om de sociale ruimte te verzorgen, de gemeenschappelijke ruimte te openen. Bijvoorbeeld door te leren om een vergadering uit patronen te halen en er nieuwe toekomstgerichte energie in te krijgen. Daartoe wordt een groep mensen ingericht die dit leerproces kunnen ondersteunen, hulpmiddelen kunnen aanreiken en begeleiding kunnen bieden. Ook worden succesvolle oefeningen schriftelijk uitgewerkt en aangeboden.

Ondervinden

7 Het ondervinden van de werkzaamheid

Evalueren kan zowel persoonlijk als groepsgewijs geïntensi-

veerd worden tot een ervarend voelen. De uitdaging is om te ondervinden op een diepere laag in de ziel wat er gebeurd is of gebeurt en welke invloeden gunstig of ongunstig waren; om te ervaren welke tekenen zich buiten mij of in mij voordoen. Ook het vergroten van de sensitiviteit voor de invloed van geestelijke werkzaamheden hoort hierbij. Dat betekent het oefenen van een gevoeligheid voor het grotere veld waarin we werken. Bij dit evaluerende voelen hoort ook de vraag of een gestolde vorm of structuur nog functioneel is, nog past. Bij het ondervinden hoort ook het kunnen ervaren van de vreugde over de nieuwe tijd.

Tussenruimte *bij Rudolf Steiner Zorg*

Initiatief nemen

Nootje is werkplaatsleider op Spijkerboorpad, het werkplaatscentrum van Rozemarijn in Haarlem. “Op een dag ging ik na de lunch achter de piano zitten en zong ik een liedje. Al gauw kwam één van de deelnemers naast me zitten en begon mee te zingen. Een andere deelnemer pakte zijn mondharmonica en opeens hadden we een soort kleine popband.

Na dat liedje volgden er meer. Het sloeg echt aan: het werd een gezamenlijk moment van ‘uitademen’ na een ochtend geconcentreerd werken.

En zo is de gewoonte ontstaan om op mijn werkdagen na de lunch met alle deelnemers die daar behoefte aan hebben rond de piano te verzamelen. Meestal begin ik met een klein clubje en zie dan steeds meer liefhebbers zich bij ons voegen.

We hebben inmiddels een heel repertoire. Degenen die dat willen kunnen om beurten naast me aan de piano komen zitten en een liedje kiezen. Sommigen spelen of zingen dan mee.

Ik probeer zoveel mogelijk iedereen de kans te geven om op zijn of haar eigen manier een bijdrage te leveren. De deelnemers blijven me hierom verrassen en ontroeren.”

4 Organisatie in beweging

De organisatie is een levend organisme dat zichtbaar maakt wat mensen willen en doen binnen omliggende situaties. Er ontstaan vormen die houvast bieden. Ze zijn dienstbaar aan dat wat wij (willen) doen. Bestaande vormen zijn soms te ver doorgroeid en kunnen leiden tot overmatige beheersing en bureaucratie.

Vorm volgt op vorm. De organisatie van de Raphaëlstichting is in beweging als gevolg van een dialoog met elkaar en met de omgeving. Ook organisatorisch zijn we in een beweging gekomen waarin we onderzoeken - vanuit eerbied voor wat geworden is en met openheid voor wat worden wil – welke vormen oud geworden zijn om vervolgens nieuwe vormen te scheppen.

Een organisatie heeft een samenhang. Elke verandering heeft gevolgen voor het geheel. Onze inzet op sociale vaardigheden en versterking van relationele kwaliteit werkt door in de manier waarop we organiseren. Het een kan niet los gezien worden van het andere.

De leefgemeenschap staat centraal

De relatie tussen de cliënt en zijn begeleider, tussen de cliënt en zijn omgeving is daarin leidend. Op de plaats waar de cliënt leeft en werkt, daar ontstaat de leefgemeenschap en de menselijke verhouding. Daaromheen worden de zorgactiviteiten en andere activiteiten georganiseerd, deels door ons, deels door anderen. Dit vraagt onderzoek naar de eigenheid van de lokale leefgemeenschap en het vermogen te ondervinden wat daarbij past.

Ruimte en veelzijdigheid

Vormen moeten dienend zijn aan deze eigenheid. De organisatie staat daarmee open voor diversiteit van lokale gemeenschappen. Dat vraagt dat er ruimte is om in de leefgemeenschap de gemeenschappelijke kwaliteit op een eigen manier vorm te geven. Ruimte omdat de ene cliënt op de ene plek iets anders vraagt dan de andere op een andere plek. Dat geeft veelkleurigheid en verscheidenheid in vorm en inhoud.

Lokale verantwoordelijkheid

De leefgemeenschap als vertrekpunt vraagt om meer zelfstu-

ring. Kleinere eenheden binnen de organisatie krijgen meer eigen verantwoordelijkheid. Er komt grotere zeggenschap dichtbij de locatie en de cliënt. Er komt minder overleg en meer ondernemerschap; en ook minder gelaagdheid en minder structuur.

Vereenvoudiging

Om de kwaliteit van de zorg, in de lokale gemeenschap, goed te kunnen verzorgen, zullen we bedrijfsprocessen meer uniform maken om meer eenvoud en efficiëntie te bereiken. Minder bureaucratie en meer doelmatigheid, waarbij ruimte ontstaat voor veelzijdigheid op de inhoud.

Kwaliteitsimpuls

Die veelzijdigheid en veelkleurigheid van de lokale zorgverlening wordt verbonden en binnen de Raphaëlstichting verenigd door een sterk bewustzijn van de gemeenschappelijke kwaliteitsimpuls. De kwaliteit wordt geïmpulseerd door de inzet op de vier werk-woorden, die sociale en spirituele vaardigheden versterken, en wordt gestimuleerd door een breed scholingsaanbod waarin antroposofische gezichtspunten ingebracht en uitgewerkt worden.

Geen blauwdruk

Voor de ontwikkeling van de organisatie wordt met het bovenstaande richting gekozen, zonder dat er een model of een blauwdruk voor de toekomst wordt vastgelegd. We gaan in een gezamenlijke proces onderzoekend op weg; de richting is gekozen (meer lokale diversiteit in het aanbod, meer centrale uniformiteit in de bedrijfsvoering), maar de vormen waarin dit neerslaat kunnen verschillen. Daarmee kan de verandering per locatie ook een andere fasering krijgen en een ander tempo hebben.

Evenwichtskunst

In beweging zijn (zonder vooropgesteld organisatiemodel) vraagt bereidheid om te zoeken naar evenwicht tussen vasthouden aan het bestaande en deelnemen aan het wordende. Het vraagt aandacht voor wat hier en nu dichtbij gebeurt en tegelijkertijd een open houding die zicht richt op een onbekende toekomst. Een houding die het toekomstige aftast vanuit verbinding met wat aan het ontstaan is. Dit vraagt voorzichtige en soms duidelijke stappen in het ongewisse.

Situaties onbevangen ingaan

Chris (links op de foto) spreekt al jaren zijn ambulant begeleider van Queeste, Harry. Ze zien elkaar drie uur in de week. Aansluitend. En dat is fijn, dat geeft ruimte om dingen te ondernemen. Zoals fietsen.

Harry is een fervent fietser: "Ik ben niet zo van het meteen plannen maken. Ik ga situaties onbevangen in en kijk dan wat me tegemoet komt. In de periode dat ik Chris begeleid, is langzaam een plan ontstaan. En wat voor een..."

In 2015 fietsen we de Mont Ventoux op, of de Alpe d'Huez. Daar zijn we nog niet uit. En in de tijd tussen nu en dat moment, bereiden

we dat in kleine stapjes voor. Daarom fietsen we regelmatig samen. En tijdens het fietsen praten we bij. Ondertussen let ik op dat Chris niet te hard fietst, of in een te grote versnelling. Want daar heeft hij wel de neiging toe. Het gaat om het vinden van de juiste balans. Het voordeel van een activiteit als fietsen is, dat je vanzelf merkt hoe belastbaar je bent. Chris: "Dat is een probleem voor mij, dingen stap voor stap doen. Ik ben vroeger balletdanser geweest en trad ook op in musicals. Dat is topsport. Het is nooit genoeg. Ik kon mijn grenzen niet bewaken. Raakte zo ook aan de drank. Ik heb al heel wat begeleiding gehad, maar bij Queeste ben ik eindelijk op mijn

plek. Hier gaat het minder om protocollen en procedures. Er is geen wijzend vingertje. Ik krijg de ruimte om te experimenteren in mijn genezingsproces; ik mag hier zijn wie ik ben. Het idee is dat we in 2015 samen die berg oprijden, elkaar op de top een hand geven en ieder van een andere kant weer naar beneden fietsen. Op de top nemen we ook echt afscheid van elkaar. Dan houdt de begeleiding op.

Voor dit jaar hebben we het 'Kopje van Bloemendaal' op het programma staan om ook te wennen aan een berg. Stapje voor stapje werken we zo toe naar het loslaten. Gelukkig hebben we daar nog veel tijd voor."

Je eigen broodje bedenken

“Ik heet Sya. Ik werk bij Iambe. Ik mocht een eigen broodje bedenken: ‘broodje Sya’. Het broodje heb ik samen met mijn mentor bedacht. Het is belegd met tomaat, rucola, komkommer en kaas. Het is eigenlijk een broodje gezond, maar zonder ei: een broodje Fris noem ik het ook wel eens. We verkopen hier ook broodjes die andere deelnemers hebben bedacht: broodje Quint, broodje Susanne en een tosti Karin.”

.....Daarom versterken we de beweging
waarin de vraag van de cliënt gehoord wordt
en de cliënt zich begrepen weet,
en in de relatie met de cliënt het leven vorm krijgt.
Zowel cliënt als medewerker worden weerbaar
in een tijd waarin toenemende onduidelijkheid en onzekerheid zijn...

5 Strategische vernieuwingsagenda 2014 - 2016

Aanbodstrategie

De Raphaëlstichting blijft in de breedte van zorg en welzijn actief. Haar activiteiten ontplooi zij zowel in de langdurige zorg alsook in het sociale en welzijnsdomein. Dit is een keuze voor differentiatie die past bij de ontwikkeling van de stichting in de laatste 15 jaar. Deze keuze betreft ook alle leeftijden.

De Raphaëlstichting kiest voor het behoud van de huidige woon- en leefgemeenschappen en voor toekomstige ontwikkeling van lokale en kleinschalige projecten in partnerschap. Het werkgebied blijft Noord- en Zuid-Holland, tussen Texel en Den Haag.

Doelstellingen aanbod:

- De bestaande intramurale capaciteit wordt zoveel mogelijk behouden en langdurige zorg blijft het zwaartepunt in de bedrijfsvoering. De lege plaatsen die mogelijk ontstaan als gevolg van extramuraliserend beleid bij de overheid, zullen zoveel mogelijk intramuraal of anders extramuraal worden herbezet.
- Bij de gemeentelijke dienstverlening (WMO, jeugdwet, en Participatie Wet) wordt het bestaande volume in dagdelen en uren tenminste behouden en waar mogelijk uitgebreid. De kansen op uitbreiding die ontstaan willen we benutten.

Langdurige zorg (AWBZ)

De Raphaëlstichting behoudt de huidige diversiteit in doelgroepen (VG, LVG, V&V) en houdt de instellingsterreinen in stand. Zij kiest niet voor deconcentratie en uitdunning van locaties. Op de huidige locaties blijven leefgemeenschappen waarin langdurige verbindingen aangegaan worden en het leven van mensen met een levenslange beperking duurzaam vorm krijgt. De Raphaëlstichting maakt deze woon-

gemeenschappen duurzaam door op het terrein en vanuit het terrein meer lokale participatie via projecten en partnerschappen te realiseren. Daarmee ontstaat een blijvende verlevendiging van de locaties. Tevens een openheid van de gemeenschap met de omgeving.

Doelstellingen langdurige zorg:

- De leefgemeenschappen blijven toegankelijk voor lichtere en diverse doelgroepen zodat er geen concentratie van zware zorg overblijft. De diversiteit in zwaarte, in doelgroepen en in woonvormen (inclusief individueel huren) houden de instelling gevarieerd, levendig en gezond. Dit houdt ook in het open stellen van de locaties voor gemeentelijke participatie en het creëren van maatschappelijke meerwaarde via projecten en partnerschappen. Wij leren te schakelen tussen weerbaar exploiteren, sociaal ondernemen en flexibel organiseren.
- Voor de behandeling van de zwaarste doelgroepen (moeilijk verstaanbaar gedrag) wordt de aanwezige expertise over de locaties heen gedeeld en gezamenlijk beleid uitgevoerd. Als de behandeling overgaat naar de zorgverzekering, wordt de interne deels antroposofische behandeling nieuw gepositioneerd.

Participatie (WMO)

De Raphaëlstichting blijft in het sociale domein en in het welzijnsdomein actief. Zij biedt individuele begeleiding en groepsbegeleiding voor alle leeftijden, zowel gericht op algemene participatie als op specialisatie (kinderen met meervoudige beperking).

Het aanbod voor specialistische poliklinische GGZ (Queeste) blijft in stand.

Doelstellingen participatie:

- De twee Kinderdagcentra (KDC) blijven

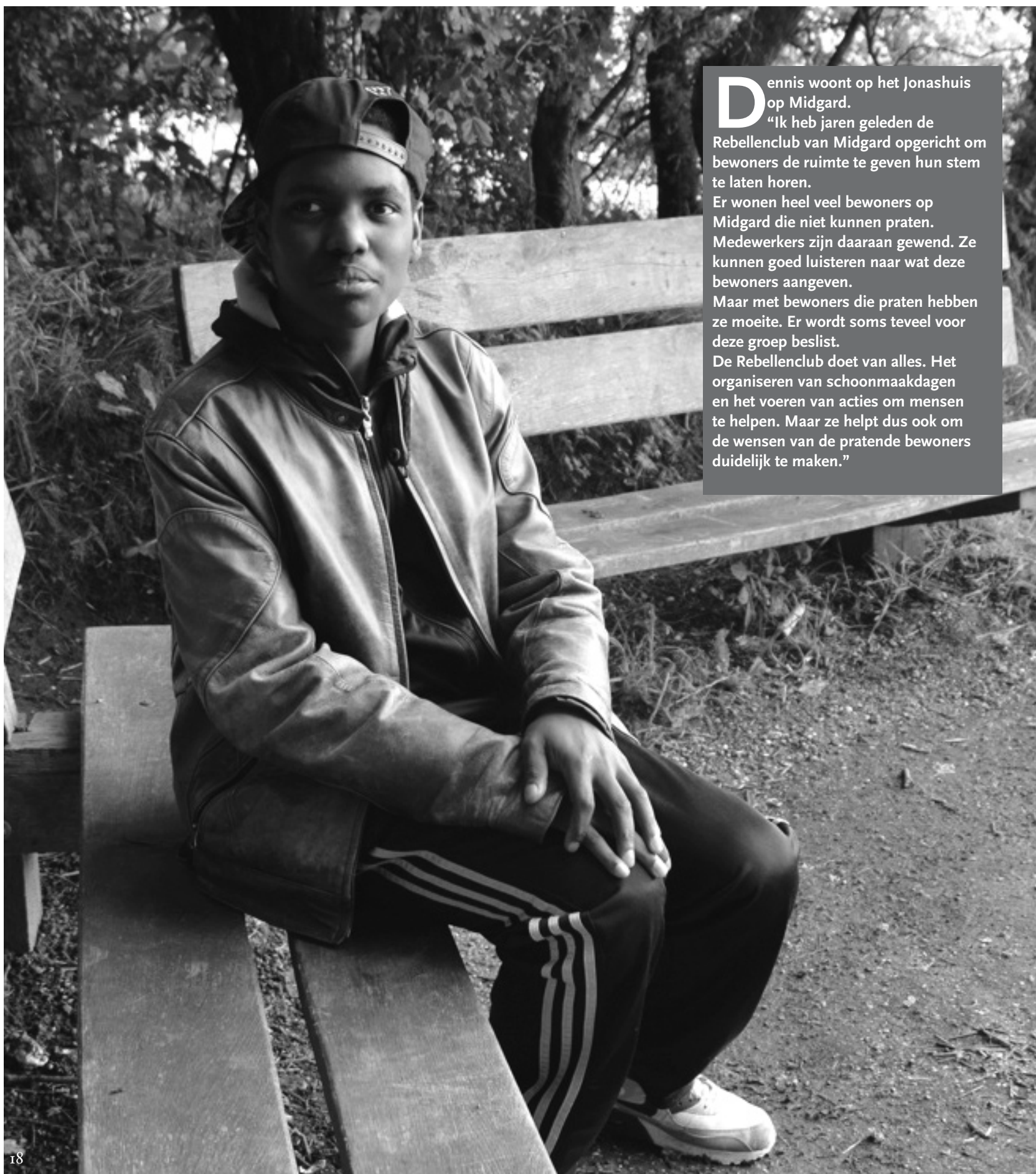
behouden met een regionale specialistische functie en met een onderscheidend aanbod door het leerprogramma.

- Groepsbegeleiding in werkplaatsen voor volwassenen wordt op diverse locaties vernieuwd. Iambe en Fermento worden doorontwikkeld tot sociale firma's. Bestaande werkplaatsen zoeken aansluiting bij externe partners en creëren maatschappelijke meerwaarde. Meer samenwerking en ondernemerschap is nodig om relevant werk te blijven aanbieden.
- We gaan inhoudelijk uit van een diversiteit in zorgvragen waarbij we de mens met zijn vragen vooropstellen en onderzoeken of wij iets voor hen kunnen betekenen. Daarbij zoeken we naar arbeidsmatige activiteiten, in een maatschappelijk relevante context, voor het leveren van een bijdrage in een volwaardig proces, waarbij het lerend vermogen wordt aangesproken.
- Nieuwe initiatieven in dit domein kunnen uitsluitend ontstaan in samenwerking met andere partners, hebben geen eigen locatie maar worden geïntegreerd in een groter geheel, en creëren maatschappelijke meerwaarde die groter is dan het belang van de eigen activiteit.

Cliënt

De kwaliteit van de antroposofische care is vooral gelegen in de relationele en sociale vaardigheden van de mensen om de cliënt heen. Persoonlijke ontwikkeling van cliënten vindt plaats in en dankzij de sociale interactie tussen cliënt en medewerker. Antwoorden en betekenis ontstaan in de zorgrelatie. Dat vraagt sociale vaardigheden en situationeel handelen. In de relatie bestaat naast professionele verantwoordelijkheid ook persoonlijke vrijheid om in te wekken, onderzoeken, ondernemen en ondervinden te doen wat die specifieke situatie vraagt. Vanuit onbevangen ontmoeting antwoorden te leren geven die uit de toekomst komen.

De ander een stem geven

Dennis woont op het Jonashuis op Midgard. “Ik heb jaren geleden de Rebellenclub van Midgard opgericht om bewoners de ruimte te geven hun stem te laten horen. Er wonen heel veel bewoners op Midgard die niet kunnen praten. Medewerkers zijn daaraan gewend. Ze kunnen goed luisteren naar wat deze bewoners aangeven. Maar met bewoners die praten hebben ze moeite. Er wordt soms teveel voor deze groep beslist. De Rebellenclub doet van alles. Het organiseren van schoonmaakdagen en het voeren van acties om mensen te helpen. Maar ze helpt dus ook om de wensen van de pratende bewoners duidelijk te maken.”

Doelstellingen cliënt:

- Iedereen met een vraag om ondersteuning, begeleiding of zorg in Noord- en Zuid-Holland kan terecht bij de Raphaëlstichting. We letten minder op sectorale labels en meer op de mogelijkheden die het leven biedt. De focus blijft liggen op mensen met een verstandelijke of meervoudige beperking, mensen met een psychiatrische behandelingsvraag en ouderen met een vraag naar verpleging en begeleiding.
- De cliëntvraag is leidend. Centraal staat het luisteren naar de vraag achter de vraag, en al doende samen het antwoord vinden. Daarbij sluiten we aan op het zelforganiserend vermogen, zowel bij cliënten als bij medewerkers
- Doelstelling is dat de cliënten zelfstandig richting geven aan hun eigen ontwikkeling en mee-ontwikkelen in een participerende maatschappij. Daartoe dient het cultuurprogramma met de vier werkwoorden en de set van activiteiten waarin we de cliënten betrekken. Daartoe dient ook de extra inzet op het vinden van het biografisch perspectief (via de beeldvormende bespreking).
- Het netwerk van de cliënt willen we vergroten en activeren. Doel is dat cliënten aansluiting vinden bij de omgeving, meedoen in hun directe omgeving, en hun leefwereld verruimen.

Medewerker

Door de transitie in de zorg zullen medewerkers met meer flexibiliteit te maken krijgen en zal van medewerkers ook meer flexibiliteit gevraagd worden. Er zullen andere competenties nodig zijn bij de verandering van 'zorgen voor' naar 'zorgen dat'. En het organisatorisch verlagen van de verantwoordelijkheid (meer zelforganiserende teams en locaties) vraagt een ondernemende houding.

Doelstellingen medewerker:

- Doelstelling is dat de medewerkers vanuit persoonlijk leiderschap meer werken vanuit de mogelijkheden van de cliënt en daardoor ook richting geven aan hun eigen ontwikkeling. Daartoe dient het cultuurprogramma met de vier werkwoorden. De set van activiteiten wordt gezamenlijk ingezet en gaat door alle locaties en lagen van de organisatie heen.
- Medewerkers toerusten voor de veranderingen. Pilot inrichten voor zelf-

organiserende eenheden. Opleidingen aanpassen aan de strategische doelen en koppelen aan het werk op de werkvloer.

- Meer bewustzijn creëren voor en scholing bieden ten aanzien van het belang van het sociale netwerk rondom cliënten; de overgang van zorgen voor naar "zorgen dat" behoeft een mentaliteitsverandering en is een nieuwe competentie.
- Medewerkers ontwikkelingsgericht coachen.

Organisatie

Lokaal georiënteerd initiatief leidt tot een grote diversiteit in aanbod. Dat willen we versterken. Dat vraagt ruimte op de inhoud, verantwoordelijkheid laag in de organisatie en kleinschalig en lokaal organiseren. De wijze waarop dit vorm krijgt wordt per locatie onderzocht en geïmplementeerd.

Alles wat organisatie is zal daar dienstbaar aan moeten zijn; dit kan uitsluitend als dit in eenvoud gebeurt, slim en efficiënt en eenduidig.

Doelstellingen organisatie:

- De organisatie is dienstbaar aan de zorg: dicht bij de cliënt, passend bij de vraag en de omgeving. Daartoe zetten we in op het zelforganiserend vermogen van medewerkers en cliënten, die daarbij verbinding leggen met de lokale omgeving (meedoen). Zelforganisatie binnen de locaties brengt eigen regie en eigen verantwoordelijkheid met zich mee.
- Er ontstaan daardoor meer kleinschalige eenheden, afhankelijk van de doelgroep en de fase waarin de locatie zich bevindt. De organisatie wordt daarbij minder gelaagd.
- Slimmer organiseren: meer met minder. Doel is het verminderen van de overhead zodat het primaire proces ontzien wordt.
- De uniforme en centrale kaders geven de randvoorwaarden en kwaliteitseisen aan. We benutten kansen om de externe en interne regeldruk te verminderen. De uniforme en centrale kaders bewaken identiteit, kwaliteit, veiligheid, exploitatie, wetgeving.
- Efficiënt organiseren van de bedrijfsprocessen; centraal waar mogelijk de-

centraal waar nodig en zoveel mogelijk in samenhang. Outsourcing is een optie die per onderdeel (bijv. ICT) wordt meegenomen.

- We zoeken actief naar warme en daarmee derde geldstromen.

Huisvesting

De doelstellingen voor langdurige zorg worden vertaald in de huisvestingsstrategie. Belangrijk is dat de instandhouding financieerbaar blijft, waarbij ook deels eigen geld zal moeten worden ingebracht. De diversiteit in het wonen betekent dat de Raphaëlstichting een verhuurdorganisatie blijft.

Doelstellingen huisvesting:

- In stand houden van het vastgoed op de locaties die langdurige zorg leveren. Kiezen binnen bestaand vastgoed welke objecten zich lenen voor scheiden wonen en zorg en daarop anticiperen.
- Vervreemden van vastgoed dat verouderd is dan wel niet meer past binnen de strategische agenda en daarmee liquiditeit vrijspelen voor renovaties.
- In het gemeentelijke, sociale domein wil de Raphaëlstichting geen eigendom meer en in principe ook geen huur meer, maar participeren in gezamenlijke exploitaties.

Communicatie

De Raphaëlstichting wil cliënten maximaal kunnen ondersteunen in het aansluiten op hun omgeving. Dat vraagt zichtbaarheid en bereikbaarheid, maar ook het actief verzorgen van communicatie en van netwerken, bijvoorbeeld in de wijken of in de directe omgeving waarin cliënten wonen dan wel hun begeleiding of ondersteuning krijgen. We spreken het zelforganiserend vermogen aan en dat vraagt om facilitering van de communicatie-mogelijkheden.

Doelstellingen communicatie:

- Actualisering van de website en het intranet, met interactieve communicatie en filmpjes.
- Actief beleid rondom social media, gericht op ondersteuning van cliënten en ook van medewerkers.
- Het beschikbaar stellen van meer of andere communicatiemiddelen, zoals digitalisering, domotica, mobiel werken en mobile devices.

“Ik vraag u geduld te hebben met de onopgeloste vragen in uw hart en te proberen de vragen zelf lief te hebben. Zoek niet naar antwoorden die niet gegeven kunnen worden, want antwoorden zijn het leven niet. Het gaat erom te leven. Leef de vragen. Misschien leeft u geleidelijk aan zonder het te merken in uw antwoord.”

*Uit: Brieven aan een jonge dichter
van Rainer Maria Rilke*

Open de Ruimte is een uitgave van de Raphaëlstichting.

Wilt u reageren? Stuur dan een mail naar wekken@raphaelstichting.nl

Raphaëlstichting

Zorg van mens tot mens

Duinweg 35, 1871 AC Schoorl, (072) 509 90 00
www.raphaelstichting.nl

Een boodschap voor de toekomst

Zorgboerderij Novalishoeve op Texel heeft sinds dit voorjaar een labyrint. Peter woont en werkt op Novalishoeve. Hij beschrijft zijn ervaring op de weg naar binnen en naar buiten.

“Ik ben uitgenodigd om het labyrint te belopen, niet wetend wat een labyrint inhoudt. Het maakt me nieuwsgierig. Eenmaal aangekomen bewonder ik het kunstwerk. Heel apart, allemaal wegen en dan het middelpunt. Ik ga maar beginnen, ik loop het pad af, een apart gevoel, een weg volgen die je leidt, maar waarheen? Naar het middelpunt, maar niet zomaar. Daar gaan heel wat bochten aan vooraf.

Als ik een stuk gelopen heb, krijg ik het gevoel van: het labyrint brengt je op het juiste pad, of het gevoel van: volg je hart. Het is ook wel rustgevend, iets spiritueels. Het is best wel een lange wandelgang, en ja hoor, daar ben ik dan. Ik sta nu in het midden, dichtbij de bron, jezelf. En nu kan ik rustig ademen en tegelijkertijd filosoferen. Want er is inderdaad heel wat op mijn pad gekomen, 40 jaar lang, en nu ik in het midden sta, besef ik dat als je je hart volgt en het juiste pad volgt, dan komt het met die andere 40 jaar goed. Maar niet meer het doolhof betreden. Ik blijf nog even staan en geniet van de natuur om mij heen, de weilanden, de duinen, de zon. Vrijheid.

Ik loop weer terug, heel apart: het is net of je afscheid neemt van iets wat bij je hoort. Eenmaal weer terug uit het labyrint, geeft het mij het gevoel dat ik iets loslaat, en dat ik de boodschap meeneem voor in de toekomst, de maatschappij. Want eenmaal uit het labyrint is de wereld om mij heen groot, met veel vraagtekens en nogmaals de boodschap: volg je hart. Want eigenlijk heb ik mijn pad al uitgestippeld, ik moet er alleen nog achter zien te komen. Dus ik moet nog maar vaker het labyrint belopen. Ook als ik rust nodig heb, of iets moet verwerken of iets een plekje geven. Nogmaals: het was voor mij iets spiritueels.”